

Nekaj ugotovitev iz dela obrtnih nabavno prodajnih zadrug

Odmikanje od osnovnih nalog

Obrtne nabavno prodajne zadruge so nastale v administrativnem razdobju upravljanja gospodarstva z namenom, da bi zagotovile preskrbo svojih članov, predvsem zasebnih obrtnikov, s surovinami in drugimi materiali, ki jim jih v planški razdelitvi ni bilo mogoče neposredno preskrbeti. Druga naloga teh zadrug je bila, da z lastnimi prodajalnami organizirajo prodajo proizvodov. S to funkcijo podružbljevanja nakupa in prodaje bi morale zadruge vplivati tudi na težnjo po podružbljenju proizvodnje v privatnem sektorju obrti.

V pogojih proste ponudbe in povpraševanja na tržišču se je položaj teh zadrug nekoliko spremenil. Določeno število članov se je oskrbovalo izključno na tržišču, zadruge pa so začele, da bi se mogle vzdržati, odkupovati blago tudi od obrtnikov, ki niso bili njihovi člani, številne pa so začele tudi trgovati z blagom široke potrošnje. V takem položaju je večina za-

drug prenehala odkupovati proizvode nekaterih specifičnih obrti, čeprav je po teh proizvodih veliko povpraševanje, oziroma je prenehala oskrbovati njihove proizvajalce s kritičnimi materiali. Glede na to, da so to najpogosteje siromašnejši obrtniki ali pa je proizvodnja predmetov, o katerih govorimo, samo postranska dejavnost (večinoma domača obrt), bi mogle biti prav tu nabavno prodajne zadruge najbolj koristne.

Namesto tega so zadruge, ki so se sicer v določenem pomenu pokazale za potrebne in koristne, spremenile način poslovanja, a pri tem niso vedno zadostile zakonskim formalnostim, tako da je bila kršitev predpisov in pravil zadrug pogost pojav, ki je imel tudi številne negativne posledice. V spremenjenem načinu poslovanja so se bolje znašli posamezni člani zadrug, posebno pa gospodarsko močnejši obrtniki in nekateri člani upravnih odborov, o čemer pričajo tudi številni primeri iz prakse.

Zasebni posli pod firmo zadruge

Število obrtnih nabavno prodajnih zadrug in njihovih članov, kakor tudi promet, ki ga realizirajo (promet se vsako leto povečuje), kažejo, da imajo te zadruge tudi danes pomembno vlogo na tržišču obrtnih izdelkov. Lani na primer je bilo na Hrvaškem, v Sloveniji in v Srbiji 159 zadrug s skupno 53.241 člani, realizirani promet (v l. 1955, na kateri ravni je bil tudi lani) je znašal 10.880.844.000 din. Največji promet, in to pretežno s prodajo končnih izdelkov članov, realizirajo specializirane zadruge v glavnih mestih. Zadruge v notranjosti se ukvarjajo izključno s prodajo surovin (s preskrbo obrti), pri čemer realizirajo večjo razliko pri cenah. Pri prodaji končnih obrtnih izdelkov je odstotek zasluzka minimalen. Prodaja končnih izdelkov članov je posebno značilna za specializirane zadruge v Beogradu, kjer je pri skupnem prometu sedmih zadrug v l. 1955 v višini 1.662.863.000 dinarjev odpadlo na prodajo končnih izdelkov približno 70 odstotkov, na surovine pa le 30 odstotkov.

Izkazalo se je, da je usmeritev k prodaji končnih izdelkov ob minimalnem odstotku zasluzka posebno ugodna za zasebne obrtnike, ki pod firmo socialistične družbene organizacije lažje plasirajo blago na trg in dosežejo brez medsebojne konkurence ugodnejšo ceno. Pa ne samo to. Zasebni obrtniki, člani nekaterih nabavno prodajnih zadrug, pridejo z uporabo zadrugne firme na lahek način do dela ob izjemno ugodnih pogojih. Navadno gre za dela, ki jih zasebni obrtniki po predpisih ne morejo opravljati. Značilen je primer beograjske zadruge »Venac«, ki je lani med drugim sklenila pogodbo s trgovskim podjetjem »Hrana« iz Zagreba, da odkupi in predela v pulpo 150 ton vrtnih jagod. Zadruga naj bi bila dobila 25 dinarjev za kg. Zadruga pa je to delo odstopila dve-

ma zasebnikoma in ju pooblastila, da baje za njen račun prevzameja jagode od kmetijskih zadrug v Grocki, Smederevu in Pančevu. Zasebnika sta pri delu na terenu zaposlila približno 40 delavcev. Podjetje »Hrana« je poslalo na teren strokovnjaka za pulpiranje, tako da sta bila zasebna obrtnika dejansko samo organizatorja dela. Razen tega je »Hrana« delo finansirala s 800.000 dinarji. Zadruga pa je spet s tem denarjem finansirala obrtnika, na katera je prenesla delo. Z izkoriščanjem ugodnih pogojev in s kršenjem predpisov o zaposlitvi tuje delovne sile je samo eden izmed obrtnikov pri tem delu zaslužil nad milijon dinarjev. Zanimivo je tudi to, da je kmetijska zadruga v Grocki izpolnila obveznosti do teh obrtnikov v celoti, medtem ko obveznosti do socialističnih podjetij niso bile izpolnjene niti 20-odstotno. Zaradi boljšega razumevanja zadeve, naj navedemo še en zanimiv podatek: člani nabavno prodajne zadruge »Venac« so večinoma bivši trgovci s sadjem in vrtninami!

Majhni denarni deleži zadrugnikov

Ta primer ni osamljen, opozarja pa nas tudi na neki drugi negativni pojav — na prednostni položaj posameznih zadrug in članov upravnih odborov, kar je posebno prišlo do izraza pri nakupu in razdelitvi kritičnih materialov in orodja. Upravni odbor Obrtne nabavno prodajne zadruge v Vršču je na primer večkrat sklepal o nakupu nekega blaga samo zato, ker je bilo to blago potrebno predsedniku ali kakšnemu drugemu članu upravnega odbora. Kakor v prvem primeru tudi tu ne gre za osamljen pojav, pri čemer naj pripomnimo, da je preprodaja kritičnih izdelkov prav tako pogost primer.

V poslovanju obrtnih nabavno prodajnih zadrug ni najbolj posrečeno rešena

niti zagotovitev finančnih sredstev. Čeprav je znano, so vir sredstev vplačani deleži zadrugnikov in krediti Narodne banke. Višina deleža se giblje med 100 do 2000 din, kar je premalo glede na potrebe. Primer: ob koncu l. 1955 so obrtne nabavno prodajne zadruge na Hrvaškem uporabile 483.289.000 din kreditov od Narodne banke, vplačani znesek zadrugnih članov pa je znašal samo 26.956.000 din.

Težave v poslovanju številnih zadrug povzročajo tudi zaloge izdelkov in surovin. Sredi lanskega leta so znašale zaloge na Hrvaškem približno 630 milijonov din. Podobno je tudi v drugih krajih. Zamrzovanje sredstev je normalno privedlo do medsebojnega kreditiranja: dobavitelji kreditirajo zadruge, te pa kupce, predvsem svoje člane pri prodaji surovin. Tudi tu so bili ugotovljeni številni primeri neopravičenega ščitenja posameznih članov. Beograjska nabavno prodajna zadruga tekstilnih obrti je na primer imela konec lanskega leta za 12.632.390 din terjatev do svojih kupcev, od česar je del odpadel na posamezne privatne obrtnike, člane zadrug, od katerih dobi zadruga plačilo za prodane surovine šele po prodaji končnih izdelkov, ki so bili izdelani iz surovin dobavljenih na kredit. Tak položaj pa je v številnih zadrugah.

Ali so zadruge potrebne v vseh obrtih

Ceprav so bili v vseh primerih, kjer je bilo ugotovljeno kršenje predpisov, storjeni zakonski ukrepi, nas sili ocena poslovanja zadrug po tržni inšpekciji k sklepu, da to ni dovolj. Na temelju opisanih primerov se lahko vprašamo, koliko so take organizacije, ki so pravzaprav izven sistema upravljanja v gospodarstvu, potrebne na doseženi stopnji razvoja gospodarstva. Težavno bi bilo verjeti, da so koristne za vse vrste obrti, posebno pa, da se tako izrazimo, za konjunkturne obrti. To zato, ker tu tudi ni kakšnih problemov glede preskrbe surovin in materiala, prodaja prek zadrug pa je, kar med drugim potrjuje tudi praksa, precej sumljiva. Zdi se pa, da so obrtne nabavno prodajne zadruge še vedno primerne in za tržišče koristne organizacije za zagotovitev surovin in prodajo končnih izdelkov pri nekaterih specifičnih obrtih, predvsem pri tistih, ki jih prištevamo med domačo obrt (drobno delo).

Ne glede na to je nujno, da status teh zadrug uredimo natančneje s predpisi. Postavlja se tudi vprašanje vključitve organizacij socialističnega sektorja v te zadruge, kar je bilo doslej redek primer. Prav tako je aktualno tudi, da proučimo vprašanje upravljanja v teh zadrugah. Nasprotno od dosedanje prakse bi morali zagotoviti v organih upravljanja zadrug sodelovanje stalnih delavcev in uslužbencev. Ni dvoma, da je važno tudi vprašanje družbene kontrole, kar vsiljuje sklep, da bi bilo potrebno podvreči organizacije teh zadrug stalnejšemu nadzorstvu finančnih, tržnih in drugih inšpekcij.

Večino zadev lahko pač po položaju rešijo sami ljudski odbori.

B. Štimac